

„Fenn és lenn”

Tanulmányok
HERCZEG FERENC
születésének 150. évfordulójára

Kronosz Kiadó
Magyar Történelmi Társulat

„Fenn és lenn”

Tanulmányok Herczeg Ferenc
születésének 150. évfordulójára

„FENN ÉS LENN”

*Tanulmányok Herczeg Ferenc
születésének 150. évfordulójára*

Szerkesztette:

GAZDAG LÁSZLÓ ÉS P. MÜLLER PÉTER

KRONOSZ KIADÓ – MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
PÉCS – BUDAPEST, 2014

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó és a Magyar Történelmi Társulat gondozásában 2014-ben megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6027-610

© Szerzők
© Szerkesztők
© Magyar Történelmi Társulat
© Kronosz Kiadó

Tartalom

Előszó (<i>Gazdag László</i>)	7
<i>Tökéczki László</i> Nagy vitapontok a 20. század eleji Magyarországon, a <i>Magyar Figyelő</i> tükrében	11
<i>Szász Zoltán</i> Apológia és kritika. (A politizáló író korai évtizedeiről)	19
<i>Zeidler Miklós</i> Herczeg Ferenc és a Magyar Revíziós Liga	29
<i>Marchut Réka</i> Asszimiláció és disszimiláció a magyarországi németeknél a két világháború közötti időszakban (1920–1941)	47
<i>Gazdag László</i> Herczeg Ferenc, a politikai publicista	62
<i>Gyarmati György</i> Herczeg Ferenc Márciusai a világháborúk közötti <i>Új Idők</i> ben	80
<i>Mekis D. János</i> Irodalmi szerepvállalás és poétikai alakítottság Herczeg Ferenc prózájában	99
<i>P. Müller Péter</i> Herczeg Ferenc színházáról	151
<i>Szávold Brigitta</i> A siker elkárhozása. Herczeg Ferenc és egy fordulat a magyar irodalmi kritikában	164
<i>Veres Miklós</i> Mi, a cserebőrűek. A fantasztikum szerepe Herczeg Ferenc irodalmi alkotásaiban	179
Utószó (<i>Vonyó József</i>)	203

Előszó

Herczeg Ferenc a magyar irodalom és sajtó- illetve politikatörténet egyik elfeledett alakja. A második világháború után kegyvesztett lett, nevére kimondták a szilenciumot, s miután irodalmi munkássága az alap-, illetve a középfokú irodalmi tananyagnak sem képezte részét, neve, irodalmi, legfőképp politikai-publicisztikai tevékenysége teljesen kikopott a köztudatból. Majd csak a nyolcvanas években bukkan fel a feledés homályából, történelmi regényeinek, illetve emlékezéseinek újbóli megjelenése alkalmából. Így a mai napig szinte ismeretlen a széles közvélemény előtt, munkásságát jószerével csak a két világháború közötti Magyarország és a revíziós mozgalom történetével foglalkozó történészek, illetve irodalmárok ismerik.

Ezen a képen volt hivatott változtatni az NKA támogatásával megvalósult kétnapos szakmai konferencia, amelyet *Emlékkonferencia Herczeg Ferenc születésének 150. évfordulója alkalmából* címmel 2013. november 8–9-én a Magyar Történelmi Társulat és a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara rendezett Pécsen, s amely méltó fóruma volt a megemlékezésnek. Emellett kiváló alkalom a szakma és a közönség érdeklődésének felkeltésére elfeledett írónk iránt. Jelen kötet e konferencia szerkesztett, tanulmányra formált előadásait tartalmazza.

A késő dualizmus éveinek és a két világháború közötti Magyarország – mindmáig ható antagonisztikus politikai-ideológiai törésvonalak kialakulása – időszakának Herczeg Ferenc nemcsak szemtanúja volt jelentős íróként, közéleti személyiségként, de a kor közvéleményének, közgondolkodásának meghatározó formálójaként, alakítója is. Ezért Herczeg életművének, irodalmi alkotásainak, szerteágazó publicisztikai tevékenységének elemzése hozzájárulhat a magyar történelem e kiemelkedően fontos fél évszázadának mélyebb megértéséhez és árnyaltabb megítéléséhez.

Az író már a „boldog békeidőkben”, a dualista Magyarország utolsó évtizedeiben szédületes karriert futott be, a két világháború közötti hivatalos kultúrpolitika pedig „írófejedelmként” tekintett rá. A verseci születésű, délvidéki sváb polgári származású Herczeg sokat foglalkoztatott publicista, ismert, majd elismert író, rangos irodalmi társaságok tagja és parlamenti

képviselő lett. A magyar történelmet megjelenítő színdarabjainak és regényeinek történelemszemlélete, a századelő viharos politikai küzdelmei között kikristályosodó politikai hitvallása Tisza István feltétlen hívévé tették, így az első világhégés már a Tisza-gárda meghatározó alakjai között taláta. Herczeg aktív politikai szerepet vállalva, a Tisza István által alapított *Magyar Figyelő* szerkesztőjeként harcosan képviselte az akkor kormányzó politikai elit „nemzeti liberális – nemesi liberális” konszenzuson alapuló politikáját. A nagy nemzeti összeomlás, az 1918–1919-es forradalmak és az 1920. évi trianoni békediktátum után az író politikai publicisztikájának homlokterébe a revízió került. A Magyar Revíziós Liga elnökeként, akadémiai és felsőházi tagként és a korszak még mindig egyik legolvasottabb, ünnepelt szerzőjeként, sikeres színpadi íróként és az egyik legnagyobb példányszámban nyomtatott hetilap, az 1944-ben 50. évfolyamát indító *Új Idők* örökös szerkesztőjeként a két világháború közötti Magyarország jelentős véleményformálója volt. Ekkor vált igazán a „úri középosztályként” jellemzett társadalmi réteg mintaadó, ízlést teremtő írójává.

Herczeg életútja számos érdekes kérdést vet fel, melyek szorosan összefüggnek illetve egybeesnek a dualizmus kora és a két világháború közötti Magyarország vitatott problémáival. Az első ilyen kérdéskör mindjárt az író nemzetiségi származásából adódik. Mi indította el a fiatal sváb fiút az asszimiláció útján? Ez mennyire tudatos – saját vagy szülői – döntés volt, illetve mennyiben határozták meg asszimilációját szülőföldjének, a Bánságnak sajátos etnikai, társadalmi viszonyai? Milyen a családi háttér, s a törekvő ifjú képzésének fontosabb állomásai miként biztosítják számára az íróvá, politikussá, sikeres közéleti emberré válás lehetőségét? Mekkora szerepe van írói, közéleti megnyilvánulásaiban, szerepvállalásaiban német származásának?

Mi lehetett Herczeg példátlan irodalmi sikerének az oka? Milyen közegben lett ünnepelt íróvá? Miként tette ezt lehetővé az írói tehetség, a századvég pezsgő sajtóéletének, a prosperáló gazdaságnak, a liberális nacionalizmus korszemlélinek kedvező találkozása?

A sikeresen induló író miért vállalt egyáltalán politikai szerepet? Hogyan ítélte meg ezt maga Herczeg, miként vélekedtek róla a kortársak, s hogyan értékelté, értékeli a későbbi történeti irodalom illetve irodalomtörténet? Mi határozza meg Herczeg politikai alapvetését, s publicisztikájában ez miként nyilvánul meg, illetve milyen témák jelennek meg írásaiban? Változik-e politikai véleménye, vagy megközelítési szempontjai majd félszázados újságírói, szerkesztői tevékenysége során? A viharos félszázad történései miként jelennek meg írásaiban, s hogy hatnak az íróra a parlamenti

viharok, az első világháború kataklizmája, a forradalmak, Trianon, majd a második világháború eseményei? Mennyiben cezúra életében, munkásságában, politikai világlátásában Trianon, illetve mennyiben kontinuus az? Fontos kérdés, hogy mindezek a problémák, illetve ezek kapcsán az író politikai és történelemszemlélete hogyan tükröződik munkásságának különböző területein. Politikai elképzelései mennyire voltak egyedi és adekvát válaszok korának kihívásaira.

Ezekre a kérdésekre kíséreltek meg válaszolni kötetünk szerzői, abban a tíz tanulmányban, melyet ezúton ajánl a szerkesztő a kedves Olvasók figyelmébe.

Gazdag László